

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. дфн Николай Георгиев Папучиев, СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационния труд на Олга Дмитривна Колот „Български фолклор и диалект на село Терновка в диахронен аспект (гр. Николаев, Украйна)“, предложен за публична защита за придобиване на научната и образователна степен „доктор“, научно направление 2.1. Филологии (Български език).

Научни ръководители: проф. Владимир Жобов, доц. Катя Станева

I. Научни приноси на изследването:

Предложеният за защита труд се състои от три основни глави, уводна и заключителна части, библиографски списък и три приложения. Обемът на работата е 278 страници, а приложенията – лингвистично, фолклорни текстове и речник – възлизат на над 60 страници. Библиографският списък включва над 300 цитирани и използвани източници.

Уводната част на работата е в пълно съответствие с изискванията за представяне на научно изследване. В логическа последователност са представени основните цели на проучването и задачите, чрез които те се постигат, използваният изследователски инструментариум, обектът, предметът и актуалността на работата. Изложението в увода на работата дава ясна представа за характера и същността на научното проучване, а – от друга страна – представя в резюме водещите принципи при конструирането на текста и неговата вътрешна споеност и единство. Тази последователност и яснота са категорично свидетелство за това, че методите за събиране на материала и онези, които са използвани за неговото анализиране, са изключително коректно подбрани, което – на свой ред – обосновава направените изводи и ги прави достъпни за последваща научна верификация. Наблюдения върху исторически извори, проучване на ономастичните данни за селището, търсения в сферата на фолклорното наследство (текстове, календарна и семейна обредност), са сред водещите задачи пред изследователката, чрез които се търси постигането на главната цел на работата – „да се изследват българският фолклор и уникалният говор

на терновските българи в диахронен аспект [...]“. Наред с това се търсят „закономерности при неизбежните изменения“, които настъпват в езика и културата на българите от Терновка под влияние на руския и украинския език, както и „да се съхранят колкото е възможно повече езикови данни“ от днешната реалност. Може да се каже, имайки предвид и приложенията към текста, че работата напълно изпълнява заложената цел и научните задачи, довели до постигането ѝ.

Първа глава на работата е озаглавена „Историография на българското селище Терновка“. В него изключително детайлно и с необходимото внимание към наличната историографска литература е представено миналото на селището, при това още от времето, когато е основана турската колония (1791 – 1792) и преди в него да се заселят дошлите от Югоизточна България българи през 1802 г. Изложението в тази част на изследването е представено в две основни части. Първата е посветена на историко-политическото развитие, довело до създаването на Терновка, както и на бежанските процеси, довели до културния контакт между украинци и българи. В нея изключително сбито и с необходимото внимание към наличната литература по въпроса, е представено влиянието на Руско-турската война от 1791/92, декретите на руската императрица Екатерина Втора и свързаните с това политики на империята за заселване на слабонаселените региони на Русия. Втората част – отново в историческа перспектива – разглежда процесите в сферата на езиковото развитие и фолклора, като се обръща и специално внимание на проучванията на културата на преселниците в украинските изследвания. Първите проучвания, както отбелязва Колот, са свързани с търсенията на Юрий Венелин, който – по призива на Копитар за съхраняването и опазването на езика на българите-преселници, насочва своето внимание към оформилата се диаспора. В тази част се разглежда цялостното влияние на Венелин за началата на проучването на езика и фолклора на българите, при това не само в Русия, но и в Османската империя. Анализират се тенденциите в европейската просветена мисъл и значението на езика, историята и фолклора за възраждането на миналото през културата на етносите и за научното обосноваване на новите тежнения за национален градеж през XIX в. Важно тук е наблюдението за особеностите на лексикалното развитие на

българския език като балкански, в резултат на межкултурното влияние в границите на Османската империя. Преселниците – запазили своя език, са подложени на друг тип езикови влияния в новата среда, в резултат на което българският се ограничава предимно до битовата сфера, което предопределя по-нататъшното му развитие в диахронен план. Тенденция, която по определението на проф. Стойков, води до запазване на традиционния им характер и формира известни специфики във вътрешните закони на езика.

Изследванията, предмет и обект на лингвистичните проучвания, често пъти кореспондират доста усилено с изследванията в областта на украинската фолклористика, при което изворовият материал се използва за анализ при определяне развойните процеси на езика. За това дава множество основания и фактът, че през целия XIX век се запазва традиционният – от днешна гледна точка – характер на културата на преселниците, която – предвид ролята ѝ за запазване на етническата идентичност на отделните общности – е трудно податлива на промени. Нещо повече, както отбелязва докторантката в резултат на редица проведени теренни проучвания, „освен българите преди около 50 години всички руснаци и украинци в селото говорели български. Това е било задължително за тези, които сключвали брак с българин, съответно българка, и оставали да живеят в Терновка. За това е допринесло и обучението на български език в училищата до 1939 г.“ (стр. 22).

Наред с приведените важни наблюдения в тази глава на работата, като принос на изследването може да се посочи специалното внимание върху приноса на Сергей Цветко за изучаването на българския фолклор. Напълно в духа етнографските изследвания от края на XIX и първата половина на XX в. Цветко настоява на ролята на учените за събирането и опазването на културните традиции предвид заплахата от бързи трансформации, характерни за модерната масова култура.

Втора глава на работата е посветена на диалекта на село Терновка, като изложението е структурирано в 3 основни части. В основата на проучването тук се оформя спецификата на говора на терновчани, като за сравнение служи „Български диалектен атлас“ и приноса на Стойко Стойков, „Атлас болгарских говоров в СССР“, както и редица фолклорни артефакти,

събирани в резултат на дългогодишните теренни проучвания на докторантката. В тази част на работата се представя обстойно и с необходимото внимание проучванията на редица лингвисти, като акцентът пада върху приносите им за детайлното изучаване на езика. Със самочувствието на изследовател и в синхрон с последните достижения на науката Олга Колот мотивирано коригира някои от направените наблюдения и прецизира част от изведените заключения, като по този начин обосновава теоретичната база на собственото си проучване.

Говорът на терновчани е анализиран прецизно на ниво фонетика, морфология и лексикология, в резултат на което докторантката аргументирано стига до извода, че „Всички четири групи говори – 1) странджански говор, 2) загорски клин, 3) факийска група говори – грудовски говор, и 4) северни тракийски говори (харманлийски, главански говор), имат различна честота на съвпадения както като цяло в говора, така и в отделни села“ (стр. 55). Приложена е пространна таблица, в която са изложени в съпоставителен план количествените данни, въз основа на които са извършени аналитичните операции по тяхната обработка. Информацията, събрана от теренните наблюдения, дава основание да се съпоставят различни по своя характер граматически и речеви факти (някои от които типични за източнобългарските, а други за западнобългарските говори), определящи настоящата езикова ситуация в селището, днешен квартал на гр. Николаев.

В тази си част работата показва изключителната изследователска компетентност на Олга Колот, която не само наблюдава процесите в сферата на езика, но разкрива и тяхната детерминираност в диахронен и синхронен аспект. Разкриването на действащи в един отминал период от съществуването на езика закони са представени като определящи за някои от наличните особености в говора на местните хора. От друга страна, отново съпоставяйки езикови факти от различни периоди, докторантката прави наблюдения, засягащи взаимодействията между различни говори, оказали влияние за формирането на терновските диалектни особености. Приложеният компаративистичен подход в случая е изключително подходящ, защото дава възможност да се представи в необходимата дълбочина настоящата картина на местния говор, като в същото време се

изведат на преден план определящите я норми – като съвкупност от правила и като функция от културно взаимодействие. Убедено може да се каже, че в тази си част работата напълно образцово изпълнява една от целите си – а именно, да направи „моментна снимка“ на съществуващата езикова ситуация. Такъв тип детайлно описание в бъдеще може да служи не само за осъществяване на съпоставителни изследвания, а и за съхраняване на информация за една динамична – с оглед на процесите за промяна – езикова ситуация.

Тази тенденция, свързана със съхраняването на значима за лингвистичните и фолклористичните проучвания информация, е широко разгърната в **трета глава** на работата, „Особености на фолклора на терновските българи в диахронен аспект“. И в тази си част работата се характеризира с прецизност при класификацията и детайлната обработка на материала. Трябва да се отбележи още веднъж мястото на осъщественото продължително наблюдение в рамките на полево проучване на Олга Колот. Докторантката работи с 16 респонденти, активни участници в процеса на съхраняване и трансформации в културата, като в същото време отбелязва и ролята на отделни формации за опазването и популяризирането на културното наследство. Наред с класификацията, издържана в проверените традиции на българската фолклористика в лицето на академик Петър Динеков, работата се опира и на регистрираните в началото на века записи на Сергей Цветко, Н. Державин и други изследователи. Те са значима част от необходимата информация въз основа на която се прилага сравнително-историческия метод и в тази част на работата. Тук е мястото да се подчертае, че с оглед на методологията, работата се характеризира с последователност на прилаганите подходи, поради което се достига до логически изведени и научно коректни изводи.

За нуждите на анализа е приложена класификационна подредба в следния формат: „1) Народни песни, които включват: обредни песни (календарно-обредни и семейно-обреден фолклор); митични, юнашки, хайдушки, исторически песни; битови песни, песни, свързани с труда, субатски песни; 2) Фолклорни паремии: пословици и поговорки, благословиите и пожеланията; 3) Народна медицина (в частта за баяния и магии); 4) Детски фолклор (детски игри и забавления, скоропоговорки, приспивни песни и

броилки)“ (стр. 153). Разгледана е календарната и семейната обредност (на които са отделени специални части в тази глава на изложението), откриват се и се отбелязват сходства и подобия – последица от разширените зони на културно влияние и взаимопроникване – между българския, гръцкия, украинския и руския фолклор. Доколкото липсва специално изградена научна методология – отбелязва Олга Колот – за прилагане на задълбочен лингвистичен анализ върху фолклорни артефакти, събраният материал – освен за настоящото проучване – може да послужи като база за едно бъдещо лингвистично изследване (стр. 154). Ангажираният антропологически подход, при който анализът на фолклорните артефакти успоредява лингвистичния прочит, има своето място в представената работа, защото подпомага формирането на една по-цялостна и завършена картина на културните реалности в Терновка. При това от изследовател, който в дълбочина познава обекта на своето проучване. Освен това, чрез събраните артефакти, работата представлява ценен компендиум, при който диалектоложките наблюдения са богато илюстрирани и аргументирани, а изложението е последователно и логически свързано.

Като аргумент в тази посока може да се приведе и фактът, че големият набор от фолклорни текстове, публикувани във вече издадени сборки, е подложен на фолклористичен и лексикален анализ, една от целите на които е да се даде коректно тълкувание на наличните културни реалности. Този материал, както и събраният в рамките на различните полеви етнографски проучвания, дава възможност да се разгледат принципите и механизмите на интеркултурните влияния и взаимопрониквания, които са оформили съвременната картина на словесния и обредния фолклор.

II. Оценка на процедурата:

По отношение на процедурата може да се каже, че представената за защита докторска теза отговаря напълно на изискванията на Закона за развитие на научния състав в Република България, на Закона за висше образование и Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“ за прилага на ЗРНСРБ. Работата е издържана както в структурно, така и в научно отношение. Характеризира се с добър език и стил на изложението, с коректност при

работа с библиографските източници и позоваването на респондентите, включени в рамките на полево проучване. Самото изложение е резултат от пълноценния колегиален диалог с научните ръководители – проф. Владимир Жобов и доц. Катя Станева, чиято роля – както и тази на членовете на катедрата по Български език в СУ „Св. Климент Охридски“ – се открива и в коректното изпълнение на изискванията за процедурата по защита на докторски дисертации.

Всички необходими документи и решения са взети в срок.

Представеният автореферат напълно съответства на дисертационния текст. Коректно е представено съдържанието на отделните глави, изведени са приносите на труда, посочени са 10 публикации, свързани с темата; изводите от изследването са апробирани и в 8 научни конференции.

III. Заключение:

В заключение бих искал да заявя, че убедено подкрепям и гласувам *ЗА* присъждането на научната и образователната степен „доктор“ на магистър Олга Дмитривна Колот за труда ѝ „Български фолклор и диалект на село Терновка в диахронен аспект (гр. Николаев, Украйна)“ и призовавам членовете на Научното жури също да гласуват положително.

03.08.2020

София

Рецензент:.....

доц. дфн Николай Папучиев